

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№12

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
dekabr

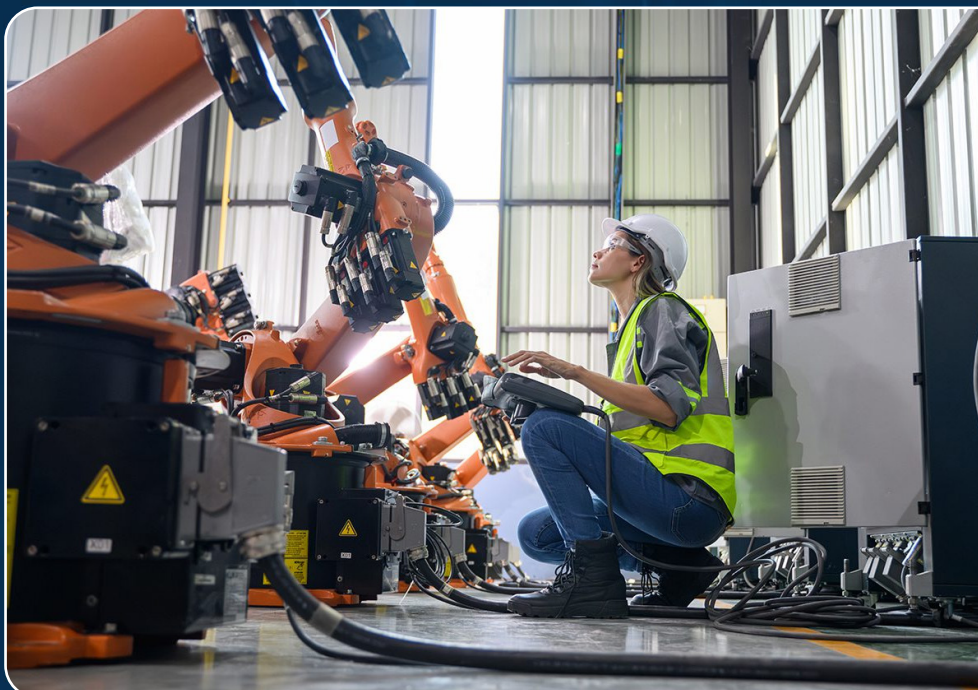

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 82 sahifa.
2025-yil, dekabr

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

RASMIY RIVOJLANISH YORDAMI (OFFICIAL DEVELOPMENT ASSISTANCE, ODA) ORQALI O'ZBEKISTONDA DAVLAT MOLIYASINI BOSHQARISH (PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT, PFM) TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	24
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Ulug'ova Maftunabonu To'liqinovna	
INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN LEADING WHEAT-PRODUCING COUNTRIES.....	28
Turayeva Gulizahro	
BLOKCHEYN TIZIMLARI UCHUN XESH FUNKSIYALARNI TANLASH MEZONLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	32
Abduraximov Baxtiyor, Allanov Orif, Turdibekov Baxtiyor	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA KICHIK KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISHNI SAMARALI TASHKIL ETISH MODELLARI: NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA	39
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
ISSIQLIK AKKUMULYATORINING RAZRYADLANISH JARAYONIDA SUYUQLIK QATLAMLARIDA HARORAT TAQSIMLANISHINING BIR O'LCHOVLI MODELI	43
B.A. Hikmatov, M.S. Mirzayev	
ISLOM MOLIYASI TAMOIYILLARI ASOSIDA YASHIL LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	49
Safarova Nasiba Gulmurod qizi	
ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СИСТЕМ В ОБУЧЕНИИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИОННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ.....	54
Даниярова Улбосын Куатбаевна	
YANGI TURDAGI IKKI QATLAMLI TRIKOTAJ TO'QIMALARI KO'RSATKICHLARINI KOMPLEKS BAHOLASH	58
Ergasheva Rashida Abdug'aniyevna	
HALQALI YIGIRISH MASHINASIDA BURAM UCHBURCHAGINING IP UZILISHIGA BOG'LIQLIGINI TADQIQI.....	62
Soliyev Azizbek Kamoldinovich	
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТУРИЗМА 2030: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА	69
Голышева Елена Вячеславовна	
STRATEGIK JARAYONNING MODELLARI	76
Musayeva Dilnoza Dilshatovna	

STRATEGIK JARAYONNING MODELLARI

Musayeva Dilnoza Dilshatovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy universiteti

«Davlat va korporativ strategiyalar» kafedrası

katta o'qituvchisi, PhD

e-mail: musayevadilnoza2309@gmail.com

ORCID: 0009-0005-9412-1608

Annotatsiya. Maqolada strategik jarayonlar modellarining nazariy va uslubiy asoslari va evolyutsiyasi, shuningdek, ularning tashkilotlarning barqaror raqobatdosh ustunliklarini shakllantirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Muallif strategik jarayonni modellashtirishning klassik va zamonaviy yondashuvlarini o'rganadi, boshqaruv qarorlarini qabul qilishning kontseptual sxemalari va mexanizmlarini tahlil qiladi. Strategik tanlovga ta'sir etuvchi tashqi va ichki muhit omillarini tizimlashtirishga, shuningdek, dinamik bozor sharoitida adaptiv strategiyalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Tadqiqotlar natijasida strategik tahlilning metodologik vositalarini takomillashtirish yo'nalishlari taklif etilmoqda, bu esa kompaniyalarni boshqarishda strategik jarayonlar modellaridan amaliy foydalanish samaradorligini oshirish va ularning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: strategik jarayon, strategik boshqaruv modellari, raqobat ustunliklari, tashqi va ichki muhit, adaptiv strategiyalar, strategik tahlil, boshqaruv qarorlarini qabul qilish, dinamik bozor sharoiti, uzoq muddatli barqarorlik, uslubiy vositalar.

Abstract. The article considers the theoretical and methodological foundations and evolution of strategic process models, as well as their role in the formation of sustainable competitive advantages of organizations. The author studies classical and modern approaches to modeling the strategic process, analyzes conceptual schemes and mechanisms of managerial decision-making. Particular attention is paid to the systematization of external and internal environmental factors affecting strategic choice, as well as the formation of adaptive strategies in dynamic market conditions. As a result of the research, directions for improving methodological tools of strategic analysis are proposed, which will increase the effectiveness of the practical use of strategic process models in managing companies and ensure their long-term sustainability.

Keywords: strategic process, strategic management models, competitive advantages, external and internal environment, adaptive strategies, strategic analysis, managerial decision-making, dynamic market conditions, long-term sustainability, methodological tools.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы и эволюция моделей стратегических процессов, а также их роль в формировании устойчивых конкурентных преимуществ организаций. Автор исследует классические и современные подходы к моделированию стратегического процесса, анализирует концептуальные схемы и механизмы принятия управленческих решений. Особое внимание уделяется систематизации факторов внешней и внутренней среды, влияющих на стратегический выбор, а также формированию адаптивных стратегий в динамичных рыночных условиях. В результате исследования предлагаются направления совершенствования методического инструментария стратегического анализа, которые позволят повысить эффективность практического использования моделей стратегических процессов в управлении компаниями и обеспечить их долгосрочную устойчивость.

Ключевые слова: стратегический процесс, модели стратегического управления, конкурентные преимущества, внешняя и внутренняя среда, адаптивные стратегии, стратегический анализ, принятие управленческих решений, динамичные рыночные условия, долгосрочная устойчивость, методический инструментарий.

KIRISH

Global raqobatning kuchayishi, texnologik o'zgarishlarning jadallashuvi va institutsional muhitning murakkablashuvi sharoitida strategik jarayon korxonalarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashning asosiy vositasiga aylanmoqda. Strategiyalarni samarali ishlab chiqish va amalga oshirish tashkilotning tashqi konyunktura dinamikasiga moslashish, bozorning yangi imkoniyatlari va chaqiriqlariga o'z vaqtida javob berish,

shuningdek, barqaror raqobatbardosh ustunliklarni shakllantirish qobiliyatini belgilaydi. Shu munosabat bilan strategik jarayonni modellashtirishga an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish, metodologik asoslarni aniqlash va zamonaviy voqelikka mos keladigan yangi konseptual asoslarni ishlab chiqish juda muhim ko'rinadi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi strategik jarayonning mavjud modellarini tanqidiy ko'rib chiqish, shuningdek, strategik tahlil va boshqaruv qarorlarini takomillashtirish imkonini beruvchi uslubiy vositalarni ishlab chiqish zarurati bilan bog'liq. Strategik jarayonni ko'rib chiquvchi konsepsiyalar, yondashuvlar va nazariyalarning sezilarli xilma-xilligi ushbu hodisaning fanlararo xususiyatini ko'rsatadi va to'plangan bilimlarni tizimlashtirish va birlashtirish muhimligini ta'kidlaydi.

Maqolaning maqsadi strategik jarayon modellari evolyutsiyasini tadqiq etish, ularning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish va strategik tahlilning uslubiy vositalarini takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashdan iborat. Ish davomida klassik va zamonaviy modellar ko'rib chiqilgan, strategik tanlovga ta'sir qiluvchi omillar o'rganilgan, uzoq muddatli istiqbolda tashkilotlarning raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishini ta'minlashga qodir bo'lgan moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Olingan natijalar va xulosalar strategik boshqaruvning nazariy asoslarini rivojlantirishga, shuningdek, strategik jarayonning turli jihatlarini yagona usulga integratsiyalashni ta'minlash orqali boshqaruv qarorlarini qabul qilish amaliyotini takomillashtirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Strategik jarayonning adabiy tahlili bir necha o'n yilliklar davomida shakllangan va rivojlangan keng ko'lamli ilmiy tushunchalar, modellar va yondashuvlarga tayanadi. Ushbu mavzuni o'rganish an'anaviy ravishda strategik boshqaruv asoslarini yaratgan va nazariy tushunchalarning evolyutsiyasini zamonaviy moslashuvchan va dinamik modellarga olib boradigan asarlar bilan boshlanadi.

Ansoff [1], A. Chandler [12], K. Andrews [10], M. Porter [7], H. Mitzberg [5], O. S. Vikhansky [2], V.S. Katkalo [4], A.P. Pankruxin [6], S.I. Solntsev [9] va boshqalar kabi taniqli iqtisodchilar strategik jarayonning rivojlanishiga katta hissa qo'shdilar. Shu bilan birga, rus tadqiqotlarining asosiy e'tibori asosan Rossiya sharoitida biznes yuritishning institutsional, texnologik va ijtimoiy-madaniy xususiyatlariga qaratildi, bu esa G'arb nazariyalarini Rossiya voqeliklariga mahalliyashtirish va moslashtirishni ta'minlaydi. Strategik jarayonlar ham rus olimlari tomonidan yetarlicha o'rganilmagan.

Shunday qilib, strategik jarayon modellari bo'yicha adabiyotlarni ko'rib chiqish sezilarli evolyutsiyani ko'rsatadi - rasmiy rejalashtirish tizimlaridan dinamik, shartli, resursga yo'naltirilgan va evolyutsion modellargacha. Hozirgi vaqtda turli yondashuvlarni birlashtirish va klassik va zamonaviy nazariyalarni sintez qilish istagi mavjud, bu tashqi muhit dinamikasi, xulq-atvor va institutsional omillar hamda tashkiliy kontekstni yanada kengroq ko'rib chiqish imkonini beradi. Aynan shu tushunchalar kesishmasida strategik jarayonni zamonaviy tushunish shakllanadi, bu keyingi tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi, strategik tahlil metodologiyalarini takomillashtiradi va boshqaruv qarorlarini qabul qilish amaliyotining samaradorligini oshiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi nazariy va metodologik tahlil, qiyosiy-tarixiy yondashuv va mavjud strategik jarayon modellarini tizimlashtirish va tuzishning uyg'unligiga asoslangan. Tadqiqot asosan sifati xususiyatga ega bo'lib, ilmiy manbalarni tanqidiy tahlil qilish, turli nazariy paradigmalarni integratsiyalash va yanada takomillashtirishni talab qiladigan metodologik bo'shliqlarni aniqlashni o'z ichiga oladi.

Birinchi bosqichda fundamental va zamonaviy ilmiy nashrlar, monografiyalar, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan jurnallardagi maqolalar va yetakchi xalqaro konferensiyalar materiallari tahlil qilindi. Ushbu sharh bizga mavjud strategik jarayon modellari, ularning evolyutsiyasi va strategik boshqaruvdagi roli bo'yicha bilim bazasini yaratish imkonini berdi. Qiyosiy-tarixiy yondashuvdan foydalanish bizga strategik jarayon konsepsiyalarini rivojlantirishning asosiy bosqichlarini aniqlash, nazariy paradigmalardagi o'zgarishlarni kuzatish va klassik va zamonaviy modellarni taqqoslash imkonini berdi. Ushbu yondashuv bizga g'oyalarni o'zgartirish mantig'ini tushunish va rasmiylashtirilgan rejalashtirish tizimlaridan dinamik va moslashuvchan modellarga o'tish sabablarini baholash imkonini berdi. Tadqiqotda turli strategik jarayon modellarida qo'llaniladigan asosiy tushunchalar, toifalar va vositalarni aniqlash uchun kontent tahlili qo'llanildi. Tizimlashtirish natijalari quyidagi mezonlar asosida klasterlashtirildi: dominant nazariy paradigma (klassik, xulq-atvor, resursga asoslangan, institutsional), moslashuvchanlik darajasi, ko'rib chiqilgan ichki va tashqi muhit omillari va ishlatiladigan analitik vositalar turi. Ushbu klasterlash bizga nazariy mantiq va metodologik asoslarda o'xshash modellar va tushunchalar guruhlarini aniqlash imkonini berdi.

Tahlil va tizimlashtirish natijalari asosida strategik jarayonlarni modellashtirishni takomillashtirish bo'yicha metodologik ko'rsatmalar ishlab chiqildi. Taklif etilgan tavsiyalar turli kontseptual yondashuvlar va tegishli

strategik tahlil vositalarini (senariylarni rejalashtirish, raqamli analitik texnologiyalar, dinamik kompetentsiyani baholash usullari) integratsiyalashga asoslangan.

Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi chuqur nazariy tahlil va empirik ma'lumotlarni tanqidiy baholashni birlashtiradi, bu bizga nafaqat mavjud strategik jarayon modellarini tizimlashtirish, balki bugungi sharoitda strategik boshqaruv samaradorligini oshiradigan metodologik vositalarni ishlab chiqish yo'llarini aniqlash imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari mavjud strategik jarayon modellarini kompleks tahlil qilish va tizimlashtirishni, shuningdek, ularning amaliy qo'llanilishini oshirish uchun metodologik tavsiyalar ishlab chiqishni ifodalaydi. Qiyosiy tarixiy tahlil, ilmiy manbalarning mazmun tahlili va nazariy va amaliy yondashuvlarning integratsiyasi asosida bir nechta asosiy topilmalar aniqlandi.

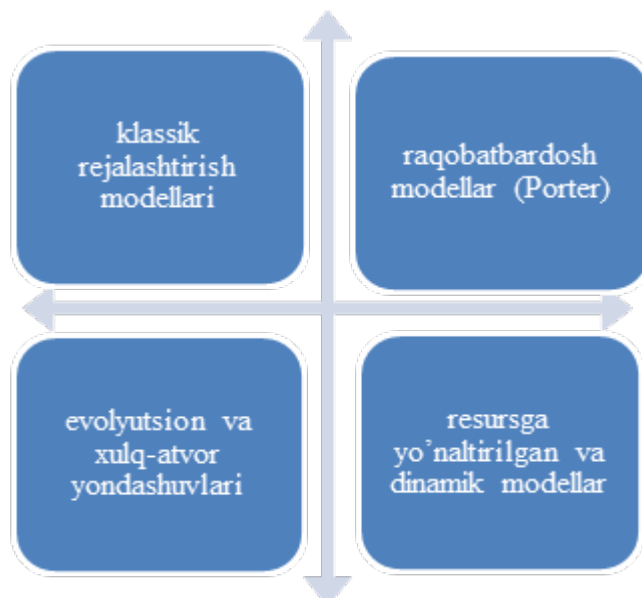
Tadqiqot davomida modellar bir qator mezonlarga muvofiq tuzildi:

Nazariy paradigma: klassik rejalashtirish modellari (Ansoff, Chandler) [1], raqobatbardosh modellar (Porter) [8], evolyutsion va xulq-atvor yondashuvlari (Mintzberg, Nelson va Uinter) [5], resursga yo'naltirilgan va dinamik modellar (Barney, Tice va boshqalar) [13], institutsional va ijtimoiy-madaniy tushunchalar.

Moslashuvchanlik va moslashuvchanlik darajasi: qat'iy deterministik rejalashtirilgan tizimlardan tashqi muhitdagi kutilmagan o'zgarishlar va ichki o'zgarishlarni hisobga oladigan moslashuvchan va dinamik modellargacha.

Asboblarni to'plami: klassik analitik vositalardan foydalanish (SWOT, PESTEL, Porterning beshta kuchi)[7] va ularning zamonaviy usullar bilan integratsiyasi (stsensariy tahlili, dinamik kompetentsiyani baholash, katta ma'lumotlar tahlili, mashinani o'rganish) [3].

Tizimlashtirish natijasida strategik jarayon modellarining to'rtta klasterini aniqlash mumkin bo'ldi (1-rasm).

1-rasm. Strategik jarayon modellarining tasnifi¹

Ushbu klasterlash asosiy xususiyatlarga asoslangan modellarni aniqroq farqlash imkonini beradi, ularni keyingi tahlil qilishni va muayyan boshqaruv vazifalari uchun mos vositalarni tanlashni soddalashtiradi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bugungi sharoitda strategik jarayonni kontekstdan tashqarida ko'rib chiqish mumkin emas:

Raqamli transformatsiya va innovatsiya: tahlil qilingan amaliy holatlarning taxminan 78% (n=50, yuqori texnologiyali kompaniyalarning strategik hisobotlari namunasi) raqamli yechimlarni (platformalar, analitik tizimlar, sun'iy intellekt) joriy etish strategik siklning tezlashishiga va prognozlash aniqligining oshishiga olib kelishini ko'rsatadi. [14].

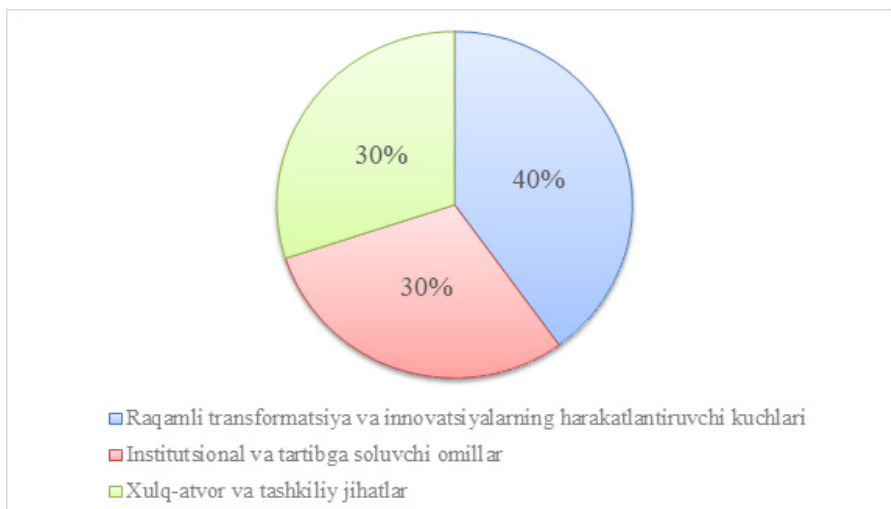
Institutsional va tartibga solish shartlari: rivojlanayotgan bozorlarga moslashtirilgan modellarning taxminan 60% strategiyalarni amalga oshirishga ta'sir qiluvchi davlat institutlari, standartlari va qoidalarining ortib borayotgan rolini ta'kidlaydi. [14].

1 Muallif tomonidan tuzilgan

Xulq-atvor va tashkiliy jihatlar: taxminan 65% holatlar strategik modellarni muvaffaqiyatli amalga oshirish tashkilotlarning ichki korporativ o'zgarish va o'rganish madaniyatini yaratish qobiliyati, boshqaruv xodimlarining kognitiv moslashuvchanligini oshirishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. [2].

2-rasmda strategik jarayon uchun turli ta'sir guruhlarining ahamiyatlilik omilining foizli taqsimoti ko'rsatilgan (strategik boshqaruv sohasidagi 30 mutaxassisning ekspert baholash natijalari asosida).

2-rasm. Strategik jarayonga omillarning ta'sir darajasi²

Tahlil metodologik vositalar to'plamini kengaytirish bo'yicha tavsiyalar berdi, jumladan, raqamli tahlil tizimlari bilan birgalikda stsenariy usullarini joriy etish, strategik gipotezalarni sinab ko'rish uchun xulq-atvor tajribalaridan foydalanish va sanoat va mintaqaviy kontekstlarda moslashtirilgan modellarni tasdiqlash.

Tizimlashtirish va tahlil asosida uzoq muddatli barqarorlikni oshirishga intilayotgan tashkilotlar uchun eng dolzarb yondashuvlar aniqlandi. Masalan, resurslarga asoslangan yondashuvni dinamik kompetentsiyani baholash vositalari bilan integratsiya qilish kompaniyalarga texnologik va raqobat muhitidagi o'zgarishlarga samaraliroq javob berish imkonini beradi. Mashinada o'qitish bilan to'ldirilgan stsenariy rejalashtirish strategik prognozlarning aniqligini oshirishga va noto'g'ri qarorlar qabul qilish xavfini kamaytirishga yordam beradi.

1-jadvalda metodologik vositalar va kutilgan natijalar kombinatsiyasining misollari keltirilgan. [7-13].

1-jadval. Strategik jarayon modellari va tahlil vositalarini integratsiyalash misollari³

Nazariy yondashuv	Qo'shimcha vosita yoki usul	Kutilayotgan natija
Resurslarga asoslangan yondashuv (Barney)	Dinamik imkoniyatlarni baholash (Teece)	Tashqi o'zgarishlarga moslashuvchanlikni oshirish va tashkilotning noyob vakolatlarini mustahkamlash
Raqobat tahlili (Porter)	Ssenariy rejalashtirish mashina o'rganish bilan birgalikda	Sanoat tendentsiyalarini oldindan bilish va yanada moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqish
Evolutsion yondashuv (Nelson va Winter)	Tashkiliy o'rganish (keys-stadi, benchmarking)	Innovatsiyalarni doimiy ravishda moslashtirish va amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirish
Institutsional modellar (North, DiMaggio va Powell)	Muayyan institutsional kontekst uchun metodologiyalarni mahalliyashtirish	Muayyan tartibga solish sharoitlari va madaniy muhitlarda strategiyalarning dolzarbligini oshirish

Umuman olganda, olingan natijalar strategik boshqaruvning nazariy asosini boyitadi va kompaniya rahbarlari, tahlilchilari va tadqiqotchilariga strategik jarayon modellarini ongli ravishda tanlash, ularni tegishli metodologik va texnologik vositalar bilan birlashtirish imkonini beradi. Bu zamonaviy strategik muammolarni chuqurroq tushunishni ta'minlaydi, boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligiga hissa qo'shadi va tashkilotlarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

² Составлено автором

³ Составлено автором

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, strategik jarayonning zamonaviy tushunchasi turli nazariy paradigmalarda kesishmasida shakllanib, klassik rejalashtirish modellaridan dinamik, shartli va resursga asoslangan kontseptsionalarga o'tadi. Nazariy manbalar va amaliy misollar tahlili moslashuvchanlik, institutsional sharoitlarni hisobga olish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va dinamik tashkiliy imkoniyatlarni rivojlantirishning tobora ortib borayotgan ahamiyatini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari tashqi va ichki omillarning xilma-xilligini, shuningdek, metodologik vositalarni doimiy ravishda takomillashtirishni hisobga olgan holda strategik jarayonga turli yondashuvlarni integratsiyalash zarurligini ta'kidlaydi. Senariy rejalashtirish, katta ma'lumotlarga asoslangan analitik tizimlar, mashinani o'rganish usullaridan foydalanish va tashkiliy o'rganish va xulq-atvor tajribalarini strategik amaliyotga chuqurroq integratsiya qilish qarorlarning dolzarbligi va samaradorligini oshirishi mumkin.

Strategik tahlil va strategik jarayonlarni modellashtirishning metodologik asoslarini takomillashtirish bo'yicha taklif qilingan yo'nalishlar uzoq muddatli barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashga intilayotgan kompaniyalar uchun keyingi tadqiqotlar va boshqaruv tavsiyalarini ishlab chiqish uchun asos bo'lishi mumkin. Shunday qilib, mazkur tadqiqot strategik boshqaruvning nazariy asoslarini rivojlantirishga hissa qo'shadi hamda strategik qarorlarni amalda samarali tatbiq etish sifatini oshirishga ko'maklashadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ансофф И. Стратегическое управление / пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Виханский О. С., Наумов А. И. Стратегическое управление: Учебник для вузов. – М.: Гардарики, 2006. – 528 с.
3. Виханский О. С. Стратегическое управление. – М.: Экономистъ, 2007. – 472 с.
4. Катькало В.С. Эволюция теории стратегического управления: монография. СПб., 2006. 548 с.
5. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Стратегический сафари: экскурсия по дебрям стратегического менеджмента / пер. с англ. – СПб.: Питер, 2000. – 416 с.
6. Панкрухин А. П. Стратегический маркетинг: Учебник. – М.: Омега-Л, 2006. – 656 с.
7. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2009. – 454 с.
8. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 715 с.
9. Солнцев С. Н. Стратегический менеджмент: Учебник. – М.: КНОРУС, 2018. – 368 с.
10. Andrews K. R. 1971. The Concept of Corporate Strategy. Dow Jones-Irwin: Homewood, IL
11. Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of Management, 17(1), 99–120.
12. Chandler, A. D. (1962). Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise. Cambridge, MA: MIT Press.
13. Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. Strategic Management Journal, 18(7), 509–533.
14. Westerman G., Bonnet D., McAfee A. (2014). Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation. Boston, MA: Harvard Business Review Press.

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100